

ПЕРЕВАГИ ЗАСТОСУВАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ВНЗ ДО КОНТРОЛЬНО-ОЦІНЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

**Г. О. ЛИСАК,
С. В. КОРОЛЬ**

Освіта є засобом відтворення й підвищення інтелектуального та духовного потенціалу народу, дієвим чинником оновлення всього суспільства, зміцнення авторитету держави на міжнародному рівні. Сьогодні пріоритетним завданням освіти України стала модернізація її вищої ланки відповідно до положень Болонської декларації. Цей процес вимагає суттєвих змін усіх складових процесу навчання, зокрема контролю й оцінювання знань, умінь і навичок студентів. Відтак, контрольно-оцінювальна діяльність викладача вимагає творчого аналізу й експериментальної перевірки.

В останні роки з'явилися праці, в яких висвітлюються: контроль знань, умінь і навичок (І. Є. Булах, В. С. Полюк, І. П. Підласий, Л. М. Романишина, П. І. Сікорський, В. В. Ягупов); зміст процесу контролю й оцінювання (А. М. Алексюк, Б. Т. Ліхачов, Н. Є. Мойсеюк, В. О. Сластьонін, М. М. Фіцула); психолого-педагогічні аспекти контролю та оцінювання (О. О. Безносок, К. Г. Делікатний, Л. І. Джулай); професійні педагогічні вміння в галузі контролю й оцінювання (О. Б. Ковальчук, Н. В. Кузьміна, А. О. Реан, В. О. Якунін).

На сучасному етапі розвитку вищої освіти існує потреба у виробленні єдиних критеріїв оцінювання, вдосконаленні процедури контролю і оцінювання професійної підготовленості студентів, усунення невідповідності між контролем та оцінюванням аудиторної, індивідуальної і самостійної роботи. За таких умов, питання підготовки викладачів ВНЗ до процесу організації контрольно-оцінювальної стає особливо актуальним.

Ефективність підготовки викладачів залежить саме від методів впливу й навчання дорослої аудиторії. Складність вибору дієвих методів обумовлено тим, що викладач уже має певні стереотипи, сформований стиль діяльності, специфічні установки і т. д. Дуже часто в процесі підготовки дорослих можна зіштовхнутися зі скептичним ставленням до всього того, що пропонується, відсутністю активності та самостійності у процесі підготовки. Отже, необхідні «специфічні» методи впливу на «специфічну» аудиторію слухачів. Для досягнення позитивного результату серед усіх наявних методів особливої уваги заслуговують активні методи навчання.

Тому метою статті є аналіз переваг активних методів навчання у процесі підготовки викладачів до здійснення контрольно-оцінювальної діяльності. Завдання: на основі аналізу педагогічної літератури із зазначеної проблеми, визначити зміст та переваги застосування активних методів навчання у процесі підготовки викладачів ВНЗ до здійснення процесу контролю й оцінювання навчальних досягнень студентів.

Питання методів навчання та підготовки дорослої аудиторії розглядали у своїх працях Ю. К. Бабанський, С. Г. Вершловський, І. Я. Лернер і М. Н. Скаткін. Зокрема, С. І. Змеєв визначає метод підготовки як «спосіб організації діяльності активних учасників навчального процесу, які спрямовані на оволодіння знаннями, вміннями та навичками» [5, с. 50]. Безперечно, необхідно використати всі можливі методи, які допоможуть у досягненні поставленої мети – підготовки викладачів до реалізації контролю й оцінювання професійної підготовленості студентів університетів. У цьому випадку найбільшою популярністю користуються загальнодидактичні методи, запропоновані І. Я. Лернером і М. М. Скаткіним [7], а саме: пояснювально-ілюстративний; проблемний виклад; частково-пошуковий (евристичний); дослідницький. В основі досліджень Ю. К. Бабанського [2] виділяється три групи методів підготовки: метод організації й здійснення навчально-пізнавальної діяльності; метод стимулювання та мотивації навчально-пізнавальної діяльності; метод контролю і самоконтролю ефективності цієї діяльності. В умовах сучасних освітніх систем ці методи також широко використовуються, тому що дозволяють охопити всі етапи організації освітньої діяльності: підготовчий, виконавчий та етап контролю й оцінювання.

Слід відмітити, що серед усіх наявних методів особливої уваги заслуговують активні методи навчання. Нині ці методи досить часто використовуються в практиці підготовки як студентів, так і

дорослих. Активні методи навчання дозволяють максимально мобілізувати викладача на активну участь в освітньому процесі, а це, у свою чергу, зробить його більше результативним.

Впровадження в навчальний процес методів активного навчання розглянуто А. А. Вербицьким, Ю. М. Ємельяновим, І. Я. Лернером, А. М. Матюшкіним, М. І. Махмутовим, В. А. Рибальським, А. М. Смолкіним, П. М. Щербанем. Зазначимо, що в опублікованих працях не знайшли достатнього висвітлення розробки, впровадження і використання ігрових методів при підготовці викладачів до контрольної-оцінювальної діяльності.

У дослідженні Х. Є. Майхнера [6] зазначається, що людина у процесі пасивного сприйняття запам'ятовує 10 % того, що прочитала, 20 % – того, що почула, 30 % того, що побачила, 50 % побаченого та почутого, а при активному сприйнятті в пам'яті зберігається 80 % того, що говорить сама, і 90 % того, що виконує або створює самостійно. Отже, можна зробити висновки, що активні методи навчання значно поліпшують запам'ятовування матеріалу, сприяють його ідентифікації та цілеспрямованій практичній реалізації. Саме вони дозволяють зробити освітній процес більш результативним. Тобто, якщо викладач став учасником процесу підготовки, то необхідно використати всі можливі методи і способи, щоб він зайняв у ньому активну позицію. Активність у діяльності визначається багатьма факторами й залежить від цілого ряду умов як об'єктивних, так і суб'єктивних. Ми виділили три найбільш суттєві.

По-перше, вона залежить від характеру діяльності та її організації. Відомо, що діяльність, у якій ставляться запитання, проблеми, які потребують самостійного розв'язання, діяльність, у процесі якої народжуються позитивні емоції (радість, успіх, задоволення), найчастіше викликає активну розумову роботу. І, навпаки, одноманітна діяльність, розрахована на механічне виконання й запам'ятовування, може призвести до пасивності.

По-друге, активність визначається мотивацією діяльності, спрямованістю особистості. Як відомо, тільки за наявності як близьких мотивів, які безпосередньо пробуджують навчальну діяльність (інтереси, заохочення, похвала, оцінка та інші), так і далеких – соціальних мотивів, які орієнтують її (потреби, відповідальність перед колективом), можлива стійка розумова активність. Відсутність мотивів може призвести до пасивності.

По-третє, активність залежить від підготовленості особистості до діяльності в певний момент. Оскільки при наявності прогалин у знаннях навіть при позитивному ставленні до навчання, активність може не виникнути, або, як це часто буває, виникає, затухає і переходить у свою протилежність.

Ю. М. Ємельянова [4] поділяє активні методи підготовки на три основних блоки, а саме:

дискусійні методи (групові дискусії, аналіз ситуації морального вибору тощо);

ігрові методи (дидактичні, творчі, рольові ігри);

тренінги (тренування міжособистісної чутливості сприйняття себе як психофізичної єдності).

Основою цього підходу є джерело набуття знань, умінь і навичок. Враховуючи ступінь активності й самостійності викладачів у процесі підготовки, всі активні методи поділяються на: пояснювально-ілюстративні, проблемні, частково-пошукові і дослідницькі [3]. У цій класифікації основною ознакою є наростання активності. Методи останньої групи – дослідницькі – найбільш дієві, тому що «змушують» того, кого навчають, займати активну позицію, передбачаючи пошукову, самостійну роботу викладача, який навчається, при непрямому впливі на процес засвоєння слухачем знань і умінь. Найчастіше цей метод застосовується при виконанні самостійних завдань. Основна увага при цьому повинна приділятися підготовці викладачів до творчих прийомів і способів самостійних дослідницьких дій, а також загальному керівництву цією роботою.

Ряд дослідників [3, 4, 8] виділяє такі важливі ознаки поділу активних методів підготовки, як відтворення (імітація) контексту професійної діяльності й наявність ролей. Виходячи з цього, всі активні методи навчання поділяються на неімітаційні та імітаційні. Їх реалізація під час практичної підготовки викладачів дозволить їм не просто бути активними учасниками освітнього процесу, але й повною мірою використати свій професійний і життєвий досвід, неімітаційні методи, які містять у собі всі способи активізації пізнавальної діяльності без опори на виконувану професійну діяльність. Активізація діяльності викладачів досягається за рахунок відбору проблемного змісту підготовки, використання особливим чином організованої процедури ведення заняття, застосування технічних засобів і забезпечення діалогічної взаємодії між учасниками. До неімітаційних форм та методів учені відносять проблемну лекцію, семінар-дискусію з «мозковим штурмом» або без нього, виїзне практичне заняття, програмоване навчання, кваліфікаційну роботу, стажування без виконання посадової ролі.

До імітаційних належать ті, які базуються на відтворенні, імітації професійної діяльності. В основі імітаційних методів і форм підготовки, на думку А. М. Смолкіна [8], лежить імітаційне, або імітаційно-ігрове моделювання, тобто відтворення в умовах підготовки з тією або іншою мірою адекватності процесів, що відбуваються в реальній системі. Побудова моделей та організація роботи викладачів з ними, як стверджують дослідники, дають можливість відобразити в процесі підготовки різні види професійного контексту й формувати професійний досвід в умовах квазіпрофесійної діяльності. До цієї групи методів дослідники відносять: аналіз конкретних ситуацій, імітаційний тренінг, розігрування ролей, ігрове проектування, ділову гру тощо.

Теоретичний аналіз існуючих класифікацій активних методів, проведений Ю. М. Ємельяновим [4] та А. М. Смолкіним [8], показує, що їх відмінними рисами порівняно з традиційними є:

- примусова активізація мислення й поведження тих, кого навчають (змушена активність);
- активність тих, кого навчають, (усі її види) порівнюється з активністю викладача;
- обов'язковість взаємодії тих, кого навчають, між собою й/або з викладачем;
- підвищений ступінь мотивації, емоційності та творчий характер занять;
- спрямованість на переважне здобуття й/або розвиток професійних, інтелектуальних, поведінкових навичок і вмінь у стислий термін;
- наявність передумов для поетапної оцінки успішності та повноти засвоєння навчального матеріалу тощо.

Перевага активних методів над традиційними очевидна: вони ставлять тих, кого навчають, в активну позицію, і знання, одержані при цьому, не тільки швидше засвоюються, але й більш часто використовуються на практиці. Тому, раціональне використання саме таких методів при організації підготовки дорослих є найбільш виправданим.

Отже, на нашу думку, введення активних форм і методів підготовки дозволить організувати процес підготовки викладачів ВНЗ на належному рівні та перевести його у відкритий творчий процес дослідження. Тому у процесі підготовки викладачів до контрольної-оцінювальної діяльності були використані такі форми активних методів навчання, як: проблемні лекції; тренінги, що включають дискусії, проблемні й рольові ситуації, та ігри різного характеру.

Провідною формою формування теоретичної бази залишається лекція як неімітаційний метод активізації навчально-пізнавальної діяльності. У ході дослідження використали переважно проблемні лекції. Вибір проблемного навчання, в якості одного із шляхів підвищення готовності викладачів до контрольної-оцінювальної діяльності, обумовлений такими причинами, зокрема: проблемне навчання у ході підготовки викладачів істотно змінює характер і структуру пізнавальної діяльності викладача та ефективно формує здатність суб'єкта до самостійного застосування раніше засвоєних знань і вмінь контрольної-оцінювальної діяльності за нових умов.

Лекції були побудовані на принципах системності, логічної послідовності, наукової обґрунтованості. У кінці лекції обов'язковими були завершальні висновки та відповіді на запитання слухачів. Такий підхід дозволив вивести лекцію із площини простого джерела знань, надав її консультативної й орієнтувальної функції, а також дозволив в однаковій мірі ознайомити всіх педагогів експериментальних груп із комплексом необхідних теоретичних знань для проведення процесу оцінювання на високому професійному рівні.

Особливе місце у підготовці викладачів приділялося використанню тренінгів. Доцільність застосування даного методу активного навчання [1, с. 18], полягає у практичній цінності, адже, окрім глибокого розуміння базових теоретичних положень, тренінг включає практичні тренування: розвиток здібностей, формування вмінь та навичок.

Основними принципами побудови тренінгових програм стали: принцип розвитку здібностей у діяльності; принцип якісного впливу групового навчання на формування навичок індивіда; принцип необхідності посиленого тренування вміння з метою його закріплення.

Під час тренінгу найчастіше використовуються психогімнастичні, психотехнічні вправи, групова дискусія, ігри, спрямовані на розвиток не тільки оцінювальних умінь, але й на розвиток емпатії, регуляції емоційно-вольової сфери та на розвиток позитивних емоцій, також різноманітні психотехнічні вправи, основна мета яких – формування навичок ефективного спілкування та комунікативних якостей. Залежно від виду й специфіки психотехнічних вправ учасники працювали парами, підгрупами або в колі. Під час тренінгу відбувається обмін інформацією, досвідом між його учасниками; суб'єкт займав активну позицію стосовно своїх знань, умінь, навичок. У ході тренінгу не тільки відпрацьовувалися запропоновані контрольні-оцінювальні вміння й навички, але й конструювалися

нові технологічні прийоми контрольної діяльності. У цілому, проведення тренінгів сприяло розвитку у викладачів професійно важливих якостей їх особистостей, сприяло підвищенню розуміння власних психологічних особливостей.

Інтенсивним засобом підвищення результативності формування практичних умінь та розвитку здібностей контрольної діяльності є застосування ігрових форм навчання, до яких у першу чергу відносять ділові ігри. Основні положення теорії ігрової діяльності були сформульовані та розроблені А. С. Макаренком, Д. І. Писаревим, К. Д. Ушинським, Л. С. Виготським, М. В. Левітовим, О. М. Леонтєєвим, Л. С. Рубінштейном.

Застосування навчальної гри дозволило створити умови для творчої самостійної діяльності викладача, який, аналізуючи різні ситуації й рольові позиції, навчається аналізувати і знаходити вихід із проблемних педагогічних ситуацій. Ділові ігри, як форма занурення викладача у реальну (або уявну) дійсність із метою її вивчення, сприяють прояву самостійності, творчого підходу до вирішення проблем у контрольній діяльності й самореалізації у конкретній соціальній ролі.

Проведення навчальних ділових ігор складалося із таких етапів: підготовка учасників гри; вивчення ситуації, яку слід розглянути, опрацювання інструкцій та інших додаткових матеріалів; проведення самої гри; аналіз, обговорення й оцінка результатів проведеної гри.

Отже, аналіз джерел та проведене дослідження свідчать про те, що:

введення активних форм і методів підготовки дозволить організувати процес підготовки викладачів ВНЗ на належному рівні та перевести його у відкритий творчий процес дослідження;

основною перевагою активних методів над традиційними є те, що вони ставлять тих, кого навчають, в активну позицію, і знання, одержані при цьому, не тільки швидше засвоюються, але й частіше використовуються на практиці;

у процесі підготовки викладачів до контрольної діяльності доцільно використовувати такі форми активних методів навчання, як: проблемні лекції, тренінги, що включають дискусії, проблемні й рольові ситуації, та різного характеру ігри.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів підготовки викладачів до контрольної діяльності. Подальшого вивчення потребують питання застосування акмеологічних підходів й використання інформаційних та комп'ютерних технологій у процесі підготовки викладачів до контролю й оцінювання професійної підготовленості студентів.

Список використаної літератури

1. Алексюк А. М. Експериментальне впровадження технології модульної організації навчання у вищій школі / Алексюк А. М. // Проблеми вищ. шк. – 1994. – № 79. – С. 3-6.
2. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / Бабанский Ю. К. – М. : Педагогика, 1989. – 558 с.
3. Бадмаев Б. Ц. Психология и методика ускоренного обучения / Бадмаев Б. Ц. – М. : ВЛАДОС, 1998. – 272 с.
4. Емельянов Ю. М. Активное социально-психологическое обучение / Емельянов Ю. М. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1985. – 166 с.
5. Змеев С. И. Технология обучения взрослых : учеб. пособие [для студ. высш. учеб. заведений] / Змеев С. И. – М. : Академия, 2002. – 128 с.
6. Майхнер Х. Е. Корпоративные тренинги / Майхнер Х. Е. – М. : ЮНИТИ, 2002. – 354 с.
7. Скаткин М. Н. О методах обучения / Скаткин М. Н., Лернер И. Я. // Сов. педагогика. – 1965. – № 3. – С. 3-10.
8. Смолкин А. М. Активные методы общения при экономической подготовке руководителей производства / Смолкин А. М. – М. : Знание, 1976. – 72 с.